

УДК 334.722.2

ҚАРЖЫЛЫҚ НӘТИЖЕЛЕРДІ ЕСЕПКЕ АЛУДЫҢ ЖӘНЕ ЕСЕПТІЛІКТЕ КӨРСЕТУДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Айсаева Үміт Орысбайқызы

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2 курс студенті
Нұр – Сұлтан қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші Бекбулатова Асылгуль Танирбергеновна

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, аға оқытушысы

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілердің өміріне қаржылық нәтижелерді басқару маңызды рөл атқарады. Кәсіпорынның қаржылық жағдайы кәсіпорынның тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті қаржылық ресурстардың болуымен, сондай-ақ оларды ұтымды орналастыру мен пайдаланумен анықталады. Қаржылық нәтижелерді басқарудың негізгі функциялары: кәсіпорынның қаржылық жағдайын жақсарту және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін резервтерді іздеу, сонымен қатар кәсіпорынның дамуындағы кемшіліктерді анықтау және оларды уақтылы жою.

Қаржыны басқарудың жоғары дәрежесі көбінесе кәсіпорындар мен шаруашылық ұйымдары қызметінің тиімділігін, сондай-ақ олардың бәсекеге қабілеттілігі мен тұрақты жұмыс қарқынын айқындайды. Мұнда бизнесті жоспарлау, бюджеттеу, инвестициялық жобаларды әзірлеу, кешенді қаржылық талдау, басқару есебін ұйымдастыру, сондай-ақ төлем қабілеттілігі, қаржылық тұрақтылық мәселелерін шешу және кәсіпорынның ықтимал банкроттығын еңсеру сияқты маңызды элементтері бар қаржылық жоспарлау мен болжауды жатқызуға болады. [1]

Кәсіпорынның тиімді қызметі үшін жеткілікті қаржы ресурстарын қалыптастыруға, әртүрлі нарықтарда қаржыландырудың жаңа көздерін іздеуге ықпал ететін шешімдер жаңа қаржы құралдарының көмегімен қаржының негізгі проблемаларын шешуге мүмкіндік береді: өтімділік, кірістілік, меншікті және қарыз қаржыландыру көздерінің оңтайлы қатынасы және төлем қабілеттілігі, кәсіпорынның қаржысын басқарудың маңызды нысаны болып табылады.

Шетелде кәсіпорынның қаржылық нәтижелерін есепке алу жүйелерінің түрлерін және есепке алу ерекшеліктерін қарастырыңыз (I кесте).

1 кесте. Германияда, Францияда және АҚШ-та қаржылық нәтижелерді көрсету үшін пайдаланылатын есептілік нысандарының салыстырмалы сипаттамасы.

Мемлекет	Қолданылатын есептілік нысандары	Ерекшеліктері
1	2	3

Германия	Пайда мен шығындар туралы есеп	Моделі - тік. Формат-шығынды (кәсіпорын қызметінің көрсеткіші-бұл сату көлемі ғана емес, сонымен қатар қорларды өндіру және тұтыну көлемі, сондай-ақ негізгі капиталды ұлғайтуға негізінен қатысатын ресурстар. Шығындар олардың пайда болу орнына қарамастан түрлері бойынша жіктеледі) және функционалды (ерекшелігі-төтенше баптарды түсіндіруде, материалдарға шығындарды жатқызу тәртібімен, салық баптарын қалыптастыруда, онда тек пайдаға салынатын салықтар көрсетіледі, басқа салықтар сатуға арналған шығыстардың немесе әкімшілік шығыстардың құрамына жатқызылады).
Франция	Пайда мен шығындар туралы есеп	Моделі - көлденең және тік. Формат-есепті жылы өндірілген жалпы өнім база ретінде алынған өндіріс тұжырымдамасы, яғни сатылған, жинақталған және өз қажеттіліктеріне бағытталған өнім сомасы. Өз кезегінде шығындар тек сатылған өнімнің ғана емес, бүкіл жалпы өнімнің өзіндік құнын қалыптастыруға байланысты. Шығыстарды жіктеу-элементтер бойынша. Түрлі сальдоларды анықтауға мүмкіндік береді: таза пайда; ағымдағы пайда; жалпы пайдалану пайдасы; жалпы қосылған құн.
АҚШ	Пайда мен шығындар туралы есеп	Моделі - бір сатылы (барлық кірістер мен шығыстар бөлек топтастырылған және олардың арасындағы айырмашылық таза пайда болып табылады) және көп сатылы (тиісті кірістер мен шығыстарды байланыстыру кезінде таза пайданы дәйекті есептеу). Есепке алу саясатын өзгертуден (салықты шегергенде) жиынтық әсер нәтижесінде пайда (зиян) туралы деректер енгізілгеннен кейін таза пайданың шамасын айқындау жүргізіледі, содан кейін бір акцияға шығатын таза пайда туралы ақпарат қалыптастырылады.

Қаржылық нәтижелерді дұрыс және уақтылы талдау оларды есепке алудың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Қаржылық нәтижелерді сапалы талдау үшін шетелдік ұйымдар әртүрлі пайда көрсеткіштерін пайдаланады. Бұл жағдайда пайда мен шығындар туралы есепте көрсетілген көрсеткіштер ғана емес, сонымен қатар оның басқа индикаторлары да талдауға жатады. [2]

Салыстырмалы талдау негізінде Германия, Франция және АҚШ-тағы қаржылық нәтижелерді есепке алу нысаны бойынша да, көрсеткіштерді есептеу тәртібі бойынша да ерекшеленеді деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қоса, ақпарат пайда мен шығындар туралы есепте көрсетілуі ортақ ерекшелігі болып табылатынын ескеру керек.

Шетелде есептелген бірқатар пайда көрсеткіштерін қарастырыңыз (2кесте).

2 кесте. Пайда көрсеткіштерінің мәні

Көрсеткіші	Сипаттамасы
Номиналды пайда	нақты алынған пайда
Нақты пайд	инфляция деңгейін ескере отырып түзетілген номиналды пайда
Ең төменгі пайда	кәсіпорынға салықтар төленгеннен кейін зерттелетін кезеңде қалыптасқан депозиттер бойынша банктер ставкасының орташа пайызына тең салынған капиталға пайданың ең төменгі деңгейін қамтамасыз ететін пайда
Қалыпты пайда	капиталға пайданың орташа нормасына сәйкес келетін және оны таңдаған қызмет саласында ұстап отырған кәсіпкерге

	берілетін ең төменгі сыйақы болып табылатын пайда
Мақсатты пайда	салық төлегеннен кейін қалатын және кәсіпорынның әлеуметтік және өндірістік дамуындағы қажеттіліктеріне сәйкес келетін пайда
Максималды пайда	белгілі бір кезеңдерде ақша қаражатының (қолма-қол ақшаның) белгілі бір ағынына қол жеткізуге бағытталған ұйымның негізгі қондырғысы болып табылатын пайда
Алынбаған пайда	кәсіпорын қолда бар ресурстарды неғұрлым тиімді пайдалану арқылы ала алатын ақшалай кірістің бір бөлігі
Қолма-қол ақша ағыны	таза пайда мен амортизациялық аударымдардың, сондай-ақ шығу қорына аударымдардың сомасы
Жалпы өзін-өзі қаржыландыру көрсеткіші	Қолма-қол ақша ағыны мен бөлінген пайда арасындағы айырмашылық
Таза өзін-өзі қаржыландыру көрсеткіші	жалпы өзін-өзі қаржыландыру және амортизациялық аударымдар, сондай-ақ резервтік қорларға аударымдар арасындағы айырма
Кәсіпкерлік пайда (табыс)	"қолма-қол ақша ағынының" және корпорацияларға салынатын салықтың сомасы және "өзге де резервтік аударымдар" бабы бойынша сома (оның "қолма-қол ақша ағынында" қамтылған бөлігін алып тастағанда, сондай-ақ ұзақ мерзімді міндеттемелер бойынша шығындар және өзге де кірістер мен қаржылық операциялардың кірістерін алып тастағанда)

Сондай-ақ шет елдерде кәсіпорындар қаржылық нәтижелердің перспективалық (болжамды) талдауын пайдаланыңыз, ол болашақ перспектива тұрғысынан пайда көрсеткіштерін қараумен сипатталады. Осындай талдау жүргізу кезінде қаржылық нәтижелерді бағалау алдыңғы кезеңмен және жоспармен салыстырғанда жүзеге асырылады. Осылайша, көрсеткіштердің салыстырмалылығы қамтамасыз етіледі және инфляция жағдайында тұтас әсер алынып тасталады. Болжамды талдаудың арқасында компания жоспарланған пайда ала алды ма, әлде жоспардың орындалмауына қандай себептер ықпал еткенін анықтауға болады. Сондай-ақ, жақсырақ талдау үшін кәсіпорындар пайда алу мақсатында оларды жүзеге асыру мүмкіндігі үшін пайда өсуінің барлық мүмкін резервтерін егжей-тегжейлі зерттейді. Пайданың болжамды есептеулерінің шынайылық деңгейін арттыру үшін айға, тоқсанға болжамдар жасалады. [3]

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, шетелдік кәсіпорындарда қаржылық нәтижелер есепті кезеңнің таза пайдасынан гөрі кең ұғым болып табылады және кірістер мен шығыстар арасындағы айырмашылық ретінде ғана емес, сонымен қатар таза активтердің өсуі немесе меншікті капиталдың өсуі ретінде де анықталады деп қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Манина Н.В., Николаева М. О. Ұйымының қаржылық нәтижелерін есепке алу мен талдаудың шетелдік тәжірибесі// Жас ғалым. – 2016. – б.498-501.
2. Баранов А. В. Отандық шетелдік тәжірибеде пайда мен шығындар туралы есеп беру көрсеткіштерін қалыптастырудың салыстырмалы сипаттамасы / а. в. Баранов, А. Е. Жминко [Электрондық ресурс].
3. Радостовец В.К., Ғабдуллин Т.Ғ., Радостовец В.В., Шмит О.И. «Кәсіпорындағы бухгалтерлік есеп»- Алматы, 2009 ж. - б.125-137.